

Hollós János

Nemzettudat és globalizáció

Korunk talán legizgalmasabb témája, amelyet érdemes több oldalról megvizsgálni. Ezúttal arra teszünk kísérletet, hogy kommunikációelméleti szempontból vegyük górcső alá ezt a kérdést. És hogy miért éppen kommunikációelmélet? Ehhez érdemes visszakanyarodni a kommunikációelmélet keletkezéséhez. A hatvanas években a pszichiáterek azt vették észre, hogy minden viselkedészavar mögött, kommunikációs zavar is található. Először tehát ezt az összefüggést kezdték el vizsgálni, hogy mi az a szoros kapcsolat a kommunikáció és a viselkedés között, ami mindig fellelhető. A válasz végül nem is volt olyan bonyolult, mint eredetileg gondolták. Kiderült, hogy a viselkedés, a kommunikáció egyik fajtája, így teljesen természetes a kapcsolat. Az elmélet alkotói ugyanakkor arra is rájöttek, hogy ez az összefüggés nemcsak az egyénekre igaz, hanem a közösségekre is, tágabb értelemben a nemzetekre is. Ez a felismerés vezetett a kommunikációelmélet világkarrierjéhez, amely mára megkerülhetlenné tette ezt a tudást a társadalomkutatók számára. Így már talán érthető, miért érdemes kommunikációelméleti szempontból megvizsgálni a nemzettudat és a globalizáció kapcsolatát, hiszen a nemzettudat nyilvánvalóan nem egy genetikai örökség, hanem egy tanult viselkedési program, amelyre a globalizáció nyilvánvalóan hatással van.

Mi a nemzettudat? XVIII-XIX. században kezd fejlődni. Egy középkori, a mai Franciaország egyik városában élő ember, elsősorban kereszténynek, másodsorban a király alattvalójának, harmadsorban a város polgárának, negyedsorban például Bretagne-inak vallotta magát. A lényeg, hogy úgymond vertikális közösségtudata volt, hiszen látótere a települése határáig, maximum egy szűk földrajzi területig terjedt. Mindössze legendákból, vándoroktól értesült arról, hogy milyen is lehet az élet másfelé. Nem tudta, hogy hol, kik élnek és beszélnek hasonlóan hozzá. Nincs tehát etnikai közösségtudata, amelynek kovászát a közös nyelv és a hasonló viselkedési programok tudata adná.

A nemzettudat kialakulásának feltétele, hogy megkezdődjön a polgári modernizáció. Részletezve: a közlekedés, kereskedelem fellendülése, nyelvek, nyelvjárárok közeledése, könyvnyomtatás terjedése, anyanyelvi iskolarendszer kiépülése, törvény előtti egyenlőség eszméje. Ezek együttes hatására a polgárok gondolkodása forradalmi változáson megy keresztül. Immár nemcsak egy vertikális függőségi rendszer részeként képzelheti el magát, hanem egy nagyobb közösség elválaszthatatlan, mégis önálló alkotó tagjaként. Megszületik a szabadság egy újra fogalmazható eszméje és megszületik ezzel együtt a nemzettudat. Ennek politikai kerete az állam, földrajzi kerete a terület.

Mindjárt két fajta nemzettudat jön létre. Államnemzeti, ahol a politikai közösségtudat az elsődleges (Amerika, Belgium, Svájc). Etnikai, ahol a közös nyelv és az unikális viselkedési programok adják a nemzettudatot. A közös nyelv nem elengedhetetlen feltétele a nemzettudatnak. Van olyan eset, amikor egy nyelv nem jelent azonos nemzetet (amerikai, angol) és van olyan eset, amikor nincs közös nyelv, mégis van nemzettudat (Svájc). Itt érdemes megemlíteni, hogy egyáltalán mit tekintünk közösségnek? Olyan csoportot, amelynek vannak csak rá jellemző unikális viselkedési programjai.

Mi történik Kelet-Közép-Európában? A technikai elmaradottság miatt a társadalom nagy része nem rendelkezik nemzettudattal. Kialakulása, kialakítása ezért külső kihívásra kezdődik el, elsősorban a felvilágosult értelmiségiek vezetésével. A nemzettudat szükségessége összekapcsolódik a modernizáció igényével. Mivel közös nyelv sem létezett, megkezdődik a nyelvújítók nagy korszaka. Nemzeti művészeti, irodalmi, színházi mozgalmak indulnak. A népi és a paraszti kultúra felvirágzik.

Milyen sajátosságai alakulnak ki ennek a kelet-közép-európai nemzettudatnak? Először is mivel más, fejlettebb nemzettudatokkal szemben fogalmazódik meg, ezért erős benne az öngazolási kényszer. A múlt heroizálása. A hősiesség, erényesség kiemelése. A vérségi kötelék túlhangsúlyozása, ami figyelmen kívül hagyja a népcsoportok állandó keveredését. A származás visszavezetése a bibliai időkig. A ríogatás a „nemzethalállal”.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a közhiedelemmel ellentétben a globalizáció nem gyengíti a nemzettudatot, ellenkezőleg erősíti, hiszen minden feltételét javítja. (Közlekedés, kereskedelem nő, nyelvek, nyelvjárások közelednek, írásbeliség terjed, iskolarendszer erősödik, törvény előtti egyenlőség eszméje általánossá válik.) Akkor mégis miért érzik úgy sokan, hogy a globalizáció a nemzettudat ellensége? Erre egy adekvát válasz lehetséges, hogy egy globalizált világban a nemzettudat erőssége és a gazdasági sikeresség összefügg! Az új kihívás, hogy a nemzettudatok, és így az ország menedzsmentek versenyhelyzetbe kerültek egymással. A gazdasági versenyhelyzet két végletes tünete, az agyelszívás és a gazdasági menekültek kérdése. A kulturális versenyhelyzet: vegyes házasságok száma nő, kérdés: milyen identitású lesz a család?

Kik a globalizáció nyertesei? Államnemzetek, ahol a politikai közösségtudat az elsődleges. Nem annyira érzem, hanem inkább érdekvezérelt társadalmak. Jellemzőik: jó befogadó és alkalmazkodóképesség, amellyel sikeresen veszik a gyorsan változó világ kihívásait. Olyan országok, amelyek nemzettudat fajtájától függetlenül sikeres gazdaságpolitikát folytatnak, vagyis jó az országmenedzsment. Ma már a legtöbb pénz nem a hagyományos nyersanyagfüggő ágazatokban forog, hanem a tudásfüggő szolgáltató és szórakoztató iparban. Az Apple 60 ezer munkavállalója, annyi jövedelmet állít elő, mint a 4 millió magyar munkavállaló.

Magyarország vesztesre áll. A gazdasági versenyhelyzet tekintetében az elmúlt 25 év a sikertelen modernizációs kísérletek korszaka. Épp most „ünnepeltük”, hogy a GDP elérte a 8 évvel ezelőtti szintet. Az nem siker, hogy 8 évet helyben jártunk. Gyenge az elmúlt huszonöt év mérlege. „A szocializmusból visszamaradt rossz társadalmi beidegződések és az állami szerepvállalás túlzott mértéke is azt eredményezte, hogy a régióban Magyarország érte el a legszerényebb gazdasági teljesítményt a rendszerváltás óta.” (Bod Péter Ákos a Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) konferenciáján. 2015. április 8. *Magyar Nemzet 11.o.*) A KSH friss kiadványa szerint drámaian, az előző évhez képest közel 50 százalékkal megnőtt a külföldre költözők száma, pedig eddig is magas volt. 2014-ben 31 500 magyar állampolgár távozott legalább egy évre külföldre. Elsősorban a fiatalok és a diákok mennek el – ha ez tartós marad, a helyzet már középtávon is fenntarthatatlanná válik. (Forrás: KSH, Népmozgalom 2014) A Világgazdasági Fórum versenyképességi listáján 2015-ben 3 helyet visszacsúsztunk, a 63. helyre. Összefoglalva a gyenge országmenedzsmentnek köszönhetően folyamatos az elvándorlás, a boldogulás lehetőségét, főként az értelmiségi fiatalok, a külföldön látják. A kulturális versenyhelyzetben a magyar nemzettudat a folyamatos öngazolás kényszerében él. Az érzelmek gyakran felülírják a nemzeti érdeket.

Esélyek. Egy nemzet sikerét, vagy sikertelenségét nem csak a számok felől lehet megközelíteni. A kommunikációelmélet szempontjából érdekesebb kiindulni a tág kultúra fogalmából, e területen pedig azt érdemes megvizsgálni, hogy képesek voltunk-e a szerves kultúrafejlődést megvalósítani. Szerves kultúrafejlődésről, akkor beszélünk, ha egyszerre vagyunk sikeresek a szellemi, az anyagi, és a társas érintkezésbeli kapcsolatok kultúrájának javításában. Így vizsgálódva kijelenthetjük, hogy számos esetben rossz irányt választott az országmenedzsment. Kiragadva egy-egy példát.

- A szellemi kultúra fejlesztésében biztos hiba volt, a folyamatos forráskivonás az oktatásból.

- Az anyagi kultúra területén biztos hiba, az emberek folyamatos túladóztatása, ami megakadályozza a polgárság növekedését és tág teret enged a korrupciónak.
- A társas érintkezésbéli kapcsolatok kultúrájában biztos hiba, a túlszabályozás, a folyamatos törvénygyártás, a túlbujánzó bürokrácia, az uralkodó osztály előjogainak növelése.

E területeken fordulat kell, ahogy a kulturális versenyhelyzetben is. Nem önigazoló, köldöknézős, múltba révedő nemzettudatra van szükség. Ez megosztó és nem szolgálja a modernizációt. Befogadó, nyitott, érdekközpontú, modernizációs nemzettudat kell. Előfeltétel: az uralkodó osztálynak be kell fejeznie nemzetmegosztó politikáját, a „mi és ők” típusú tematizálást, amivel a hatalmát fenntartja. A közösség viselkedési programjaiban az irigység és az intrika uralkodik, hiányzik az együttműködés parancsa, ami alapvető versenyhátrányt jelent. Új viselkedési programok kellenek tehát, majd új nemzettudat.

A kommunikációelmélet egyik legfontosabb axiómája: nincs neurotizálabb a viselkedési bizonytalanságnál. A viselkedési bizonytalanságot minden közösség írott és íratlan szabályok, összefoglaló nevükön viselkedési programok használatával csökkenti. A viselkedési programok generációról generációra öröklődnek tudatosan, féltudatosan és tudatlanul, az oktatáson, a nevelésen, szokásokon, a hagyományokon, a tabukon és a rítusokon keresztül. Normatívnak nevezünk egy társadalmat, ha a tagjai ismerik ezeket a szabályokat és betartják, ennek ellenkezőjét, anarchikusnak. A magyar társadalom tipikusan félnormatív, vannak ugyan szabályok, de a társadalom tagjai gyakran nem tartják be azokat. A viselkedési programokat a mindenkori uralkodó osztály változtathatja meg. Karizmatikus, a nemzetnek elkötelezett vezetés kell, amely képes normaalkotásra és normakövetésre. Nem előjogokat gyárt a maga számára, hanem képes lemondani azokról, nem elvesz a közösből, hanem hozzáad.

Egy új nemzettudat kialakítására van esélye a magyarságnak. Ennek alapja lehet, hogy minden jel szerint a magyarság az emberiség egyik forráskultúrájának örököse. Miért mondhatjuk ezt? A magyar kultúra tértől és időtől független hatású. Rendelkezik írásbeliséggel. Rendelkezik teremtés történettel, amelyben fellelhető az általános érvényű világlátás és a történelmi szemlélet, hasonlóan a koreai, japán, sumér, tibeti, zsidó kultúrához.

Összefoglalva komoly erőforrásokkal rendelkezik a magyarság ahhoz, hogy elindítson egy szerves kultúrafejlődést. Jelenleg ebben a legnagyobb akadályt a gyenge országmenedzsment jelenti. Ennek a tényezőnek az alakulásától függ elsősorban, hogy hogyan alakul a nemzet sorsa a globalizációs kihívások között.

* * *

Gazdaság – Etika – Globalizáció

Konferencia kiadvány

A Jövőegyetem könyvek sorozat új kötete a 2015. évi Gazdaság – Etika - Globalizáció című nemzetközi konferencia előadásainak szerkesztett változatait tartalmazza.

A Jövőegyetem könyvek sorozatot szerkeszti:

Kertész-Bakos Ferenc

ISSN 2416-0482

© Kertész-Bakos Ferenc

A Jövőegyetem könyvek sorozatot kiadja:

John Henry Newman Oktatási Központ Kft.

8330 Sümeg, Kossuth L. u. 2.

Felelős kiadó:

Fülep Dániel

Az előadások szövegei a forrás megjelölésével szabadon terjeszthetők.